

ЗАПАСИ І БАЛАНС ГУМУСУ ЯК КРИТЕРІЇ ВАРТІСНОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

HUMUS' RESERVES AND BALANCE AS THE CRITERIA OF EQUITY EVALUATION OF AGRICULTURAL LANDS

Тетяна ПОРУДЕЄВА,
кандидат економічних наук,
Миколаївський державний
аграрний університет

Tetyana PORUDEYEVA,
PhD Economics,
Mykolayiv State
Agrarian University

Обов'язковою умовою вдосконалення земельних відносин є необхідність науково обґрунтованої грошової оцінки землі. Без цього неможливе здійснення планування і спеціалізації сільськогосподарського виробництва на науковому рівні, встановлення закономірностей ціноутворення, вилучення й перерозподілу рентних доходів, розмірів орендної плати.

Проблема полягає в тому, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України д 1995 році методика нормативної грошової оцінки земель ґрунтується на їх економічному аналізі, проведеному ще в 1988 році. З того часу економічні реалії змінилися, а механічні індексації грошової оцінки землі вже не відповідають сучасним вимогам і перспективам.

Офіційна методика не розділяє дохід на диференціальну ренту I і II, тому грошова нормативна оцінка землі більш залежна від інтенсифікації землекористування. Це означає, що розмір земельного податку фактично визначається не якістю земель, а інтенсивністю їх використання за минулі періоди господарювання.

На нашу думку, найбільш обґрунтовано висвітлює означене протиріччя у своєму дослідженні **В.Месель-Веселяк**, який запропонував для визначення диференціального рентного доходу брати природну родючість земель [1]. Виходячи з цих пропозицій, ми вважаємо за доцільне дослідити можливості даного методичного підходу у визначенні нормативної оцінки землі.

Відомо, що рівень родючості ґрунтів відображає їх бонітетна оцінка. Але бонітування якісних функцій ґрунтів здійснюється через тривалі періоди за тридцятьма показниками агрофізичних, хімічних і мікробіологічних властивостей, що ускладнює процес оцінки й не дозволяє швидко реагувати на якісні зміни земель внаслідок господарського використання.

Поряд із цим рівень родючості ґрунту і врожайності культур залежить від вмісту гумусу, де акумулюються значні резерви поживних речовин. Так, дослідженнями встановлено щільний позитивний корелятивний зв'язок між вмістом гумусу й покращенням його агрономічних властивостей [2]. Крім того, баланс гумусу чітко відображає характер ерозійних процесів і еколого-біологічний рівень землекористування, а запаси гумусу можна обчислити у вартісних показниках.

У даному дослідженні використано матеріали земельних обстежень Миколаївського інституту землеустрою і звіти державної статистики для розрахунку балансу гумусу за існуючими методами [3]. При оцінці вартості запасів гумусу виходили з того, що одна тонна підстилкового напівперепрілого гною великої рогатої худоби при гуміфікації утворює 75 кг гумусу. Тоді його вартість

можна встановити за ціною відповідної кількості гною з витратами на його внесення [4]. Наведені в **табл. 1** дані вказують на те, що грошова нормативна оцінка землі за старою методикою (ряд. 4) та її елементи (ряд. 2, 3) не

корелюють з даними бонітетної та фактичної врожайності зернових культур, а також із вмістом гумусу в ґрунтах різних агрокліматичних районів (ряд. 1, 5).

Більшу грошову нормативну оцінку земель Південного агрокліматичного району Миколаївської області за старою методикою можна пояснити значною концентрацією зрошуваних земель, які краще удобрювалися за рахунок фондів мінеральних добрив цільового призначення. Сучасний стан зрошуваних земель різко змінився, їх реальна площа зменшилася втричі. Збільшилася площа засолених і підтоплених земель. Внаслідок безконтрольного зрошення відбулася дегуміфікація ґрунту. Але обчислення розмірів земельного податку та орендної плати формуються на базі старої грошової оцінки.

Отже, дійсно аргументованою є думка багатьох аналітиків земельних відносин про недопустимість розриву у відставанні нормативної оцінки землі від її можливої ринкової вартості [5]. Наприклад, у розвинених країнах один гектар землі значно гіршої якості коштує \$20–30 тис., що більш наближено до визначеної нами вартості землі за валовими запасами гумусу (**табл. 1**, ряд. 6).

Земельні трансформації періоду ринкових перетворень призвели до порушення принципів ведення систем землеробства, посилили процеси деградації ґрунтів. Особливо інтенсивно знижується родючість земель фермерських господарств (**табл. 2**), де структура використання ріллі не відповідає рекомендаціям, розораність сільгоспугідь має найвищий рівень (98–100%), а використання добрив – найнижче відносно господарств інших категорій. Виходячи з цього показники балансу гумусу та його вартісний варіант варто використати для еколого-економічної оцінки землекористування.

Звернемо увагу на те, що господарства Миколаївської області до 1990 року першими серед областей степової зони України вповнено досягли практично бездефіцитного балансу гумусу завдяки раціональному поєднанню галузей рослинництва і тваринництва. У середньому на гектар ріллі вносили не менше шести тонн органіки, а в структурі посівних площ мали оптимальну питому вагу кормових культур (35%), що створювало потужну протиерозійну та агро-меліоративну дію. Рівень використання мінеральних добрив сприяв високому виходу поживно-коренових решток та побічної продукції як додатковому джерелу відтворення гумусу.

Наші розрахунки виявили, що вартісні збитки, завдані ґрунту внаслідок

Обґрунтовано необхідність контролю запасів гумусу і його балансу з відображенням їх у вартісних величинах як важливих і невід'ємних складових елементів грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, а також у розрахунках еколого-економічного ефекту землекористування.

It is grounded the necessity of controlling of humus' reserves and balance with its reflection in worthy values as the important and inalienable components of agricultural lands' pecuniary valuation and also in ecological-economic land tenure calculations.

Таблиця 1. Groшова оцінка ріллі та її складові елементи земель фермерських господарств Миколаївської області в агрокліматичних районах

Показники	Агрокліматичний район			Область
	Північний	Центральний	Південний	
1. Урожайність зернових культур, ц/га: – за середнім балом бонітету – фактична (2005-2009 роки)	18,0 20,1	14,8 17,6	13,2 16,9	16,0 19,1
2. Диференціальна рента I і II на 01.01.1995, ц/га зерна зернових культур	5,9	5,8	6,1	5,9
3. Сумарна (диференціальна I і II + абсолютна) рента на 01.01.1995, ц/га зерна зернових культур	7,5	7,4	7,7	7,5
4. Groшова нормативна оцінка на 01.01.1995 з індексацією на 2005 рік, грн./га	7909	7804	8118	7935
5. Вміст гумусу в орному шарі, %	4,49	3,58	3,35	4,08
6. Вартісна оцінка запасів гумусу орного шару в порівнянних цінах 2005 року, грн./га	175875	141750	133125	156656

Таблиця 2. Баланс гумусу орного шару ґрунту та його еколого-економічні наслідки у використанні ріллі господарствами різних категорій Миколаївської області*

* в порівнянних цінах 2005 року

Агроекологічні та економічні* показники балансу гумусу орного шару ріллі	Категорії господарств		
	усі категорії (1988-1990 роки)	усі категорії без фермерських (2004-2009 роки)	фермерські (2004-2009 роки)
Річне відтворення гумусу, всього кг/га	1187,1	570,2	495,6
у тому числі за рахунок:			
а) гуміфікації поживно-корневих решток	584,4	363,3	292,1
б) гуміфікації побічної продукції	152,2	201,6	200,4
в) гуміфікації органічних добрив	450,5	5,3	3,1
Річні втрати гумусу, всього кг/га	1202,6	1372,6	1498,7
у тому числі за рахунок:			
а) мінералізації під культурами	1022,3	1156,5	1243,4
б) ерозії ґрунту	180,3	216,1	255,3
Загальний річний баланс гумусу:			
а) ± кг/га	-15,5	-802,4	-1003,1
б) ± % від загальних запасів гумусу в ґрунті	-0,01	-0,54	-0,68
Вартісний річний баланс гумусу:			
а) ± грн./га;	-15,5	-802,4	-1003,1
б) ± % до гумусної складової вартості землі	-0,01	-0,54	-0,68
в) ± % до грошової кадастрової оцінки землі	-0,20	-10,0	-12,5
Річна вартість недоотриманої продукції:			
а) грн./га	0,03	21,2	25,6
б) у % від вартості вирощеної продукції	0,00	2,28	2,89

втрат гумусу, майже в 40 разів перевищують річні економічні збитки від недоотримання продукції рослинництва. Але ці втрати в господарській діяльності не враховуються. Оскільки щорічні економічні втрати від дегуміфікації ґрунту не перевищують 3% від вартості вирощеної продукції, їх легко перекрити іншими агротехнологічними заходами, непов'язаними з родючістю ґрунту.

Саме внаслідок цього формується споживацький характер використання землі, коли гумус експлуатується як безкоштовний ресурс живлення рослин. Якщо не припинити такий екстенсивний тип ведення системи землеробства, то в найближчі 30 років запаси гумусу в ґрунті можуть досягнути критичного рівня, за якого стає неможливим прибуткове землеробство. Занепокоєння викликає те, що сучасна динаміка використання органічних добрив у всіх господарствах Миколаївської області має стійку тенденцію до зменшення. У 2009 році їх внесено в 60 разів менше порівняно з 1990. За останні п'ять років внесення мінеральних добрив збільшилося в 2,5 раза, але рівень їх використання залишається невисоким – близько 30% від рівня 1990 року.

ВИСНОВКИ

Отже, ми дійшли висновку про те, що в сучасних умовах необхідним є регулярний контроль запасів гумусу і його балансу з відображенням у вартісних характеристиках як важливих і невід'ємних складових усіх видів грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, а також у розрахунках еколого-економічного ефекту землекористування. З огляду на це пошук шляхів упровадження механізму віднесення екологічних збитків від втрат гумусу на витрати виробництва могло б стати дієвим фактором не тільки збереження родючості ґрунту, а й розрахунковою базою для оподаткування, орендних відносин і, безумовно, для визначення грошової вартості землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Месель-Веселяк В.Я. Удосконалення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2002. – № 8. – С. 10-15.
2. Тюменцев Н.Ф. Сущность бонитировки почв на генетико-производственной основе / Николай Фёдорович Тюменцев. – Новосибирск: Наука, 1975. – 138 с.
3. Червен І.І. Нормативно-методична база для прогнозування і комплексної оцінки ефективності польових сівозмін для фермерських господарств / Червен І.І., Шкумат В.П., Порудєєва Т.В. – Миколаїв: Видавничий відділ МДАУ. – 2008. – 54 с.
4. Булигін С.Ю. Економічне стимулювання охорони земель / С.Ю. Булигін // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 10. – С. 59-61.
5. Немченко В.В. Земля як основний засіб виробництва АПК України та його оцінка у XXI столітті / В.В. Немченко // Формування та розвиток аграрного ринку: матеріали шостих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2004. – С. 442-444.